

Inhoud van deze
nieuwsbrief:

1. Netwerkreportage over stookoverlast
2. Universiteit Utrecht gaat juridische mogelijkheden van stookoverlast onderzoeken
3. Melders uitgenodigd voor deelname onderzoek UvA
4. Vergiftiging van mensen, dieren en planten door grondontsmettingsmiddel
5. Kwik in het nieuws

1. Netwerkreportage over stookoverlast

“Steeds meer Nederlanders hebben een houtkachel. Kachelhandels draaien de laatste paar jaar dan ook topomzetten. Maar de uitstoot van fijnstof door een houtkachel is even hoog als die van een dieselauto zónder katalysator. Rokende schoorstenen kunnen in woonwijken voor veel overlast zorgen, zeker als er verkeerd wordt gestookt en de houtkachel als een soort allesbrander wordt gebruikt. Nu al verhuizen gezinnen uit ‘stookstraten’ omdat ze de voortdurende overlast en gezondheidsschade beu zijn”.

Netwerk onderzocht de zaak. Zie de uitzending van 28-10-2008:
<http://www.netwerk.tv/uitzendinggemist>

Melden van gezondheidsschade door stookoverlast kan digitaal op <http://www.meldpuntgezondheidenmilieu.nl> of telefonisch via tel: 010-4558201.

*****

2. Universiteit Utrecht gaat juridische mogelijkheden stookoverlast onderzoeken

Bij het Meldpunt Gezondheid en Milieu komen veel klachten binnen van mensen die lijden onder het stoken van de burens. Ons wordt om advies en ondersteuning gevraagd. Tot op heden is het voor burgers moeilijk om de klachten te objectiveren en kost het veel tijd en geld om een rechtszaak te winnen. Wij zouden dat graag anders zien. Er is een rechtszaak gevoerd in de gemeente Nuth, waarbij ook het Europese Besluit Luchtkwaliteit een rol gespeeld heeft. De wettelijke eisen aan luchtkwaliteit zijn veranderd, maar de protocollen om het stookprobleem aan te pakken zijn nog steeds van de vorige eeuw.

Welke juridische mogelijkheden hebben burgers anno 2008 om hinder en overlast door het stoken van burens tegen te gaan? Die vraag legde het MGM voor aan het kennispunt Rechten in Utrecht. Daar wordt momenteel een student gezocht, die in zijn masteronderzoek dit onderwerp uitgebreid zal behandelen. Uitgangspunt is inzicht te krijgen in de toepasbaarheid van het Europese Besluit Luchtkwaliteit, waarin normen voor fijn stof en NO₂ zijn gesteld, en de implicaties die dit heeft voor de nationale wetgeving m.b.t. milieuverontreiniging door stoken. Tevens wordt bekeken hoever dan de gemeentelijke bevoegdheid gaat om in te grijpen bij de stoker.

Dit onderzoek kon aangevraagd worden dankzij de bijdragen van donateurs van het MGM.

*****

3. Melders uitgenodigd voor deelname onderzoek Universiteit Amsterdam: Risicoperceptie en elektromagnetische velden

In juni 2008 kreeg het Meldpunt het verzoek tot opsporen van mensen die gezondheidsklachten gemeld hebben door elektromagnetische velden, liefst in de omgeving van Amsterdam, tussen de 18 en 70 jaar en daarbij graag ook mensen die klachten door EMV kregen op hun werk. Er zal namelijk een promotieonderzoek gedaan worden door Drs. Diana van Dongen bij het VU medisch Centrum. Het onderzoek wordt begeleid door Prof. Danielle R.M. Timmermans (Projectleider) en Prof. Dr. Ir. Tjabe Smid, hoogleraar Arbeidsomstandigheden VUmc en KLM Health Services. Behalve VUmc zijn betrokken instanties het EMGO-instituut en ZonMw. Dit onderzoeksproject zal uit drie delen bestaan.

In deel 1 zal een inventarisatie gemaakt worden van de risico's en zorgen die men ervaart met betrekking tot EMV aan de hand van gesprekken met kleine groepen mensen. Deze zullen inzicht geven in wat er leeft onder de mensen. Op basis van de resultaten van de groepsgesprekken zal een vragenlijst worden samengesteld voor het tweede deel.

Deel 2 is een grootschalige enquête onder het algemene publiek en professionele werkers om te meten en bepalen welke factoren geassocieerd zijn met risicoperceptie, bezorgdheid en onverklaarbare symptomen die toegeschreven worden aan blootstelling aan verschillende EMV-bronnen, zoals mobiele telefoons en UMTS-masten, maar ook huishoudelijke apparatuur als magnetrons en radioweekers.

In deel 3 zal er gekeken worden of de gevonden factoren uit de grootschalige studie inderdaad iets kunnen zeggen over de mate van risico die men ervaart. Hierbij zal een kleine groep mensen verschillende scenario's voorgelegd krijgen, waarin de gevonden factoren zijn verwerkt. De onderzoeksvragen zijn:

- 1) Hoe beleven het algemene publiek en professionele werkers de gezondheidsrisico's van verschillende apparaten met EMV en welke factoren van deze apparaten zijn gerelateerd aan sterkere risicobeleving?
- 2) Welke individuele verschillen tussen het algemene publiek en tussen professionele werkers zijn gerelateerd aan een hogere risicobeleving van EMV? Wat zijn de verschillen tussen het algemene publiek en professionele werkers?
- 3) In welke mate schrijft men onverklaarbare fysieke klachten toe aan blootstelling aan EMV (i.c. het algemene publiek en professionele werkers). Wat is de relatie tussen de evaluatie en de perceptie van gezondheidsrisico's door verschillende EMV-bronnen?
- 4) Wat is de relatie tussen de maatschappelijke context (bijvoorbeeld acties op reacties van de zorgen van mensen) en de risicoperceptie inclusief affectieve reacties en onverklaarbare symptomen?

Het MGM schreef zelf, zoals gebruikelijk, melders uit de databank aan, die aan de voorwaarden voor de groeps gesprekken uit deel 1 van het onderzoek voldeden en stuurde daarbij de uitnodigingsbrief van VUmc en de onderzoeksopzet mee. Uiteraard werd deelname aan een onderzoek aan de beslissing van de melder zelf overgelaten.

Volgens Van Dongen vonden de melders die zich opgaven het allemaal vooral belangrijk dat er naar hun geluisterd werd. De groeps gesprekken vonden in augustus plaats.

*****

4. Vergiftiging van mensen, dieren en planten door gebruik van grondontsmettingsmiddel Monam voor een lelieveld in Overslag.

Het leliebollenveld achter de huizen in Overslag

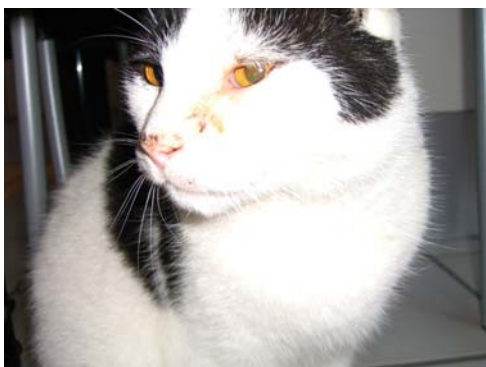
Overslag is een plaatsje in Zeeuws Vlaanderen op de grens van Nederland en België. In september werd er een akker, waar de laatste jaren aardappelen en tarwe op verbouwd werden, in gebruik genomen voor lelieteelt. Woningen zijn in de jaren '80-'90 gebouwd met hun tuinen grenzend aan de akker. Men kijkt in Overslag niet vreemd op als er bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Stank en stof overlast neemt men op de koop toe: "We moeten toch eten!"

In de avond en nacht van 26 op 27 september en de daarop volgende dagen ging er echter iets mis. Zeker 12 mensen werden ziek van een gasachtige lucht en bleven dat gedurende een paar dagen; zij hebben dit bij het MGM gemeld. Behalve dat moest bezoek wegvluchten van een barbecue; het vlees kon worden weggegooid. De klachten waren: tranende,

geïrriteerde ogen, keelpijn, misselijkheid en gebrek aan eetlust, moeheid en lusteloosheid, hoesten, pijn in de longen en slijmafscheiding. Ook hadden verschillende poezen en honden last van afscheiding uit hun ogen, kwijlen en lusteloosheid en gingen in meerdere vijvers alle vissen dood. Daarna gingen ook de planten (groenten), grassen en winterharde struiken in de tuinen, die aan het terrein grenzen, dood.

De bewoners lazen het nummer van het middel op de tank: 6321 N. Artikelnaam Monam Cleanstart.

De werkzame stof is metam-natrium, een dithiocarbamaat. Dit is zowel een fungicide, herbicide als nematicide (dood resp. schimmels, onkruid en aaltjes). Het is een bijtende basische organische vloeistof en de geadviseerde dosering is 750 l/ha. Op de milieu-effectenkaart 2008 voor de lelieteelt van <http://www.telenmettoekomst.nl> wordt aangegeven dat er bij grondontsmetting met Monam geen drift naar de lucht is en dat daarmee ook het oppervlaktewaterleven niet wordt aangetast.

De kat kreeg problemen met zijn ogen...

Wat gebeurde er dan toen een bewoner zijn hond ging uitlaten vlakbij het bloembollenland en zoals gewoonlijk een sigaret opstak en acuut misselijk werd? Toen hij van de tranende ogen bijna niets meer kon zien en het hoesten de hele nacht voortduurde? Kwam het door het mistige stabiele weer van het type waarbij de milieudienst Rijnmond stankcode 1 uitvaardigt? Dat speelde namelijk in het laatste weekend van september. Of was het een incident, was er iets fout gegaan?

Uit het Belgische document *'Incidenten met metam-natrium/ metam-kalium: advies voor locale hulpverleners en huisartsen'* (juli 2008) een leidraad opgesteld door de Belgische milieu-gezondheidsinstellingen en aangepast door het Belgische antigifcentrum, blijkt dat incidenten met dit grondontsmettingsmiddel vaker voorkomen (althans in België).

Het volgende citaat komt uit dit advies: "Voor de ontsmetting van de bodem worden bestrijdingsmiddelen gebruikt, die als werkzame stof metam-natrium bevatten.

Het is zeer belangrijk dat door de gebruikers tijdens de grondontsmetting een aantal voorzorgsmaatregelen genomen worden: in combinatie met het bodemvocht wordt metam natrium immers omgezet in het schadelijke gas methylisothiocyanaat (MITC)...Onnauwkeurig gebruik en/of stabiele weerscondities (warm, windstil, mistig,..) zorgen ervoor dat de gassen in de omgeving blijven hangen.....Afhankelijk van het bodemtype kan MITC tot 12 dagen of meer in de bodem aanwezig zijn. Naast MITC kunnen ook waterstofsulfide (H₂S), koolstofdioxide (CS₂), methylisocyanaat (MIC) en methylamine gevormd worden.”

Dode vissen uit de vijver

Metam natrium is toegestaan door het College Toelating Bestrijdingsmiddelen. Het is echter wel een stof waarover getwijfeld werd, gezien de knipperlichtrelatie met de overheid. Dan weer toegestaan, dan weer niet. En uit eindelijk weer wel. Bij Natuur en Milieu weet men daar alles van.

De controlerende instantie is het AID van LNV. Een werknemer van de AID is geweest en nam een grondmonster. Het middel bleek toegestaan, niets mis mee. Wat er met het grondmonster gebeurd is niemand duidelijk. Gezondheidsklachten? Dat kon eigenlijk niet.

Het MGM hielp de burgers door het sturen van een samenvatting van de meldingen en door op zoek te gaan naar meer van deze voorvallen in Nederland. In tegenstelling tot in België, bleek in Nederland niemand bekend met incidenten met Monam. Er werd contact gezocht met de Universiteit van Wageningen, waar men zich bezig houdt met het schrijven van 'Best Practices' voor allerlei teelten, ook voor bloembollen en lelies en waar ook onderzoek gedaan wordt naar minder giftige methoden van grondontsmetting. Zij verwezen ons door naar de KAVB, de Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur, zo aan de spelling te zien een vereniging die al heel lang bestaat. Zij zijn op zoek gegaan en kwamen uiteindelijk bij de distributeur van Monam terecht. Die geeft aan dat bij toepassing volgens het etiket de beschreven klachten zich niet voor kunnen doen en er waarschijnlijk bij de toepassing iets niet goed is gegaan. In Nederland wordt metam-natrium altijd door een loonwerker toegepast en hiervoor zijn strenge voorschriften. Zie de wettelijke gebruiksaanwijzing, die te vinden is bij het CTGB. (http://www.ctb.agro.nl/ctb_files/06321.doc).

De bewoners vrezen voor hun toekomst en zijn bang om meer aanslagen op hun gezondheid te verduren te krijgen. Zij vinden hun woongenot onredelijk aangetast. Lelies zijn tenslotte slechts luxe producten en geen voedingsmiddelen. “Daar hoeven wij toch geen gezondheids- en materiële schade door op te lopen?”, vinden ze. Inmiddels is er contact tussen de bewoners en de KAVB.

Op het moment van verschijnen van deze nieuwsbrief is nog niet bekend welke acties de omwonenden gaan ondernemen en of ze dat gaan doen.. Misschien worden zij uiteindelijk van buitenaf geholpen door de strengere eisen van de EU voor gewasbeschermingsmiddelen in o.m. de bollenteelt. Zie het artikel in de Telegraaf van 18-10-2008: “De tulpenteelt dreigt te verdwijnen uit ons land. Als het Europees Parlement in januari instemt met strengere eisen voor gewasbeschermingsmiddelen lijkt het gedaan met dit oer-Hollandse product.” <http://www.telegraaf.nl/binnenland/article2207704.ece>

Oproep om incidenten met bestrijdingsmiddelen te melden.

Een dergelijk incident als dat met Monam in Overslag roept direct de vraag op of iets dergelijks vaker voorkomt. Het MGM zou graag in contact komen met mensen, groepen of instanties die hier mee te maken gehad hebben. (info@meldpuntgezondheidenmilieu.nl)

Uiteraard kunt u ook uw gezondheidsklachten die u heeft door andere bestrijdingsmiddelen bij ons melden via de centrale meldtelefoon 010-4558201 of via het registratieformulier op onze website.

*****

5. Kwik in het nieuws

Kwik is de laatste tijd nogal in het nieuws. Dat het een component van amalgaamvullingen is en in vis zit, weten de meeste mensen wel, maar dat kwikdamp ook in spaarlampen zit is minder bekend. Onlangs besteedde het programma KASSA uitgebreid aandacht aan verontreinigingen in de voeding http://kassa.vara.nl/portal?_scr=kassa_artikel&number=4245420. Vrouwen die zwanger zijn en borstvoeding geven zouden maximaal twee porties vette vis per week kunnen eten (300 gram). Het gaat hierbij niet alleen om kwik, maar ook om dioxines en PCB's. Behalve dat kwik via het maag-darmkanaal binnenkomt, kan het ook ingeademd worden. Een bijzonder voorval willen we u niet onthouden:

“Kwik niet opzettelijk in auto Russische advocate” 23 okt. 2008, PARIJS (AP) -

Het kwik dat vorige week in de auto van een vooraanstaande Russische mensenrechtenadvocate werd aangetroffen was daar niet opzettelijk geplaatst. Dat heeft de Franse politie donderdag laten weten. Vorige week werd in de auto van Karinna Moskalenko, die vaak critici van het Kremlin juridisch bijstaat, kwik gevonden, nadat zij en haar kinderen onwel waren geworden. Moskalenko zei toen bang te zijn dat het kwik opzettelijk in haar auto was geplaatst om haar schrik aan te jagen of misschien zelfs te vergiftigen. De politie verklaarde donderdag dat het kwik afkomstig was van een barometer die was stukgegaan toen die werd vervoerd door de vorige eigenaar van de auto, een antiekhandelaar. Het kwik leverde geen gevaar meer op, zo wees laboratoriumonderzoek uit.--

Dit bericht, vooral de conclusie van de politie, en de promotie van de kwikhoudende spaarlamp deden ons besluiten hieronder nog eens aandacht te besteden aan gezondheidsklachten, die men kan oplopen bij het breken van kwikhoudende producten. Het gehele artikel van Mariët Ticheler, toxicologe van het MGM is te vinden via: <http://www.meldpuntgezondheidenmilieu.nl/documenten/faqs/0804%20Kwik%20Mariet.pdf>

Gezondheidsklachten door het breken van kwikhoudende producten

Kwik werd vroeger vaak toegepast in meetinstrumenten, zoals thermometers, barometers, thermostaten, bloeddrukmeters. Aangezien kwik schadelijk is voor de gezondheid mag het sinds 2003 alleen nog gebruikt worden voor specifieke toepassingen, waaronder fluorescentielampen, zoals spaarlampen en TI-buizen. De gezondheidsrisico's door het breken van de fluorescentielampen zijn klein, omdat deze heel weinig kwik bevatten.

Bij het breken van de meetinstrumenten kunnen mensen wel gezondheidsklachten krijgen. Door het morsen van kwik kunnen mensen namelijk langdurige blootgesteld worden. Dit komt omdat de kwik zich heel snel verdeelt in kleine druppeltjes, die zich verspreiden. Hierdoor is het moeilijk op te ruimen. Daarnaast sijpelt het kwik in bouwmaterialen en kan het niet verwijderd worden uit poreuze materialen, zoals vloerbedekking, kleding, vezelplaat, onbehandeld hout. Doordat het vloeibare kwik langzaam verdampt kan iemand langdurig kwikdamp inademen. Kwikdamp wordt heel makkelijk in het lichaam opgenomen.

Hoge concentraties kwikdamp kunnen acute effecten veroorzaken (effecten die binnen enkele uren zichtbaar worden), zoals: hoesten, droge keel, ademnood, oogirritatie, buikpijn, misselijkheid, overgeven, hoofdpijn, duizeligheid, zwakte, hoge bloeddruk en hartslag, afname van spierreflexen. Bij het morsen van kwik bij kamertemperatuur is het risico op acute effecten klein. Als vloeibare kwik verwarmd wordt (b.v. als het in een verwarmingsradiator valt) is er wel risico op acute klachten, omdat er dan hoge concentraties kwikdamp in de lucht kunnen ontstaan. Bij kamertemperatuur kan vloeibare kwik wel effecten veroorzaken als de blootstelling lang duurt (dagen, weken, maanden; afhankelijk van de concentratie in lucht). Langdurige inademing van kwikdamp kan schade veroorzaken aan de nieren en het zenuwstelsel. Symptomen zijn o.a: slechte oog-hand coördinatie, geïrriteerdheid, hoofdpijn, slechte concentratie, geheugenverlies, oogirritatie, buikkrampen, diarree, misselijkheid, verminderde eetlust, gewichtsverlies en jeukende huid.

Kinderen lopen meer risico op effecten van kwik dan volwassenen, omdat:

- kwikdamp zwaar is, waardoor de concentraties bij de vloer, waar kinderen spelen, hoger zijn;
- de ademhalingsnelheid van kinderen hoger is, waardoor ze meer kwik binnenkrijgen;
- bij kinderen kwik makkelijker de hersenen in kan komen;
- het zenuwstelsel van kinderen nog in ontwikkeling is.

Of het breken van artikelen met kwik (barometers, bloeddrukmeters, thermometers, batterijen, TI-buizen, spaarlampen) risico's oplevert voor de gezondheid is afhankelijk van de hoeveelheid kwik die vrijkomt en als gevolg daarvan de hoeveelheid kwikdamp die ingeademd kan worden.

Bloeddrukmeters en barometers bevatten grote hoeveelheden kwik (ong. 150 gram, resp. 900 gram). Het breken van deze instrumenten kan, als het kwik niet opgeruimd wordt of niet goed verwijderd kan worden, leiden tot een hoge kwikconcentratie in lucht. Het risico op acute klachten is klein, maar wel kunnen mensen na verloop van tijd (weken, maanden) gezondheidsklachten krijgen. Ook het breken van een thermometer (bevat ongeveer 1-3 gram) kan leiden tot een kwikconcentratie in lucht boven de veilige norm voor levenslange blootstelling, waardoor mensen na verloop van tijd (maanden) gezondheidsklachten kunnen krijgen.

De hoeveelheid kwik in fluorescentielampen is veel (ongeveer 500 keer) kleiner dan die in een thermometer; een spaarlamp bevat 2-5 milligram kwik, een TI-buis ongeveer 3 milligram. Qua gezondheidsrisico maakt het wel enig verschil of de lamp breekt als hij warm is of als hij koud is. Bij het breken van een koude lamp komt namelijk vloeibare kwik vrij en bij een hete lamp kwikdamp. Bij een koude lamp zou op basis van een model berekening de kwikconcentratie in lucht in een kleine slecht geventileerde ruimte (tijdelijk) boven de norm kunnen komen. Het risico op gezondheidseffecten op de langere termijn is vermoedelijk klein, omdat de (te hoge) blootstelling tijdelijk is (de norm is gebaseerd op levenslange blootstelling). Het breken van een warme spaarlamp of TI-buis kan, kort na het breken, leiden tot een hoge kwikconcentratie in lucht. Het risico op acute klachten van deze hoeveelheden is waarschijnlijk klein, maar kan afhankelijk van de specifieke situaties niet geheel worden uitgesloten. Als er direct goed wordt gelucht is het risico op gezondheidseffecten op de langere termijn klein.

In alle gevallen waarbij kwik gemorst wordt is het belangrijk goede maatregelen te treffen. Deze maatregelen zijn vooral gericht op het voorkomen van verdamping van het kwik en het inademen van kwikdamp. Ga vooral niet stofzuigen en vraag bij de apotheek hoe u het kwik het beste kunt verwijderen! Ook is het belangrijk dat afgedankte instrumenten, spaarlampen en TI buizen niet bij het huishoudelijk afval maar bij het chemisch afval gedaan worden.